

UN DE TANTS

La matinada del dia de Sant Jaume de l'any 1938, les tropes republicanes creuaven el riu Ebre i, des de Mequinensa a Xerta, forçaven les línies enemigues i arribaven fins ben a prop de Gandesa. El nostre Grup d'Informació d'Artil·leria —Secció de Localització per la Vista— va treballar fins a l'esgotament. Vam localitzar totes les bateries enemigues; i les que no van fugir sota el nostre foc, destrossades, van ser preses per la infanteria. Després de treballar com boigs, tota la nit, tota la matinada i part del matí, vam caure rendits. El nostre esforç ja no calia, perquè l'enemic havia estat rebutjat més enllà de les serres de la Fatarella, i la nostra missió, de moment, era acabada, ja que la presència d'una secció de localització per la vista només és necessària en un front poc o molt estable. Donarà una idea del nostre cansament el fet que, a mig matí, quan dormíem sota unes oliveres, va venir un motorista de la Comandància General d'Artil·leria amb un comunicat on felicitava el nostre Grup per la seva actuació en localitzar les bateries enemigues. Van despertar-me, i jo, sense obrir el comunicat, vaig passar-lo al capità, que dormia al costat meu. Incapaç de posar-hi els ulls, se'l va fer llegir per

mi. Doncs bé, en preguntar-li, a l'hora de dinar, què li havia semblat la felicitació del cap de la Massa Artillera, molt sorprès, va declarar que no es recordava de res. I havia obert els ulls, s'havia incorporat sobre el colze, m'havia manat de llegir-li el paper, i tot semblava indicar que l'havia escoltat.

Un cop vam recollir els observatoris —gent, material topogràfic, línies telefòniques—, ens van manar de passar el riu. Això volia dir que les notícies optimistes de la primera hora no eren certes i que la nostra infanteria, sense cobertura aèria, havia estat o estava a punt de ser deturada. Vam posar-nos en marxa. Les carreteres i les pistes, ressecades per aquell estiu tan avar de pluges, guardaven dos pams de pols. Obríem unes roderes molt fondes i alçàvem grans núvols que blanquejaven al sol. Des de la Torre de l'Espanyol cap al riu anàvem veient els parapets circulars de les bateries antiaèries, les trinxeres protectores contra l'aviació, i corrues de gent que, tímidament, s'arribaven als seus mats a veure què en quedava. Quan, per alguna alarma a causa de l'aviació enemiga, havíem de parar, entre la bonior sorda dels avions, escoltàvem la cantadissa estrident de les cigales que, embogides pel sol, queien per terra sense parar de cantar.

Vam dissimular els camions prop de Vinebre, a la dreta del poble i arran de l'aigua, ben separats, i els artillers es van escampar sota la vigilància dels sergents. A l'altra banda del riu vàiem ben clarament Ascó amb la via del tren arran de riu, enfilades les seves cases dalt d'un turonet i amb senyals del nostre bombardeig d'artilleria, sobretot les més altes. L'horta de Vinebre és rica. En són

famosos els vins, que elaboren deixant el raïm moscatell exposat al sol fins que s'estova, i poc abans de ser pansa, el premen i n'obtenen un vi fort i dolç. Els muls i cavalls feien llàstima. Les seves panxes inflades —l'estigma dels herbívors— solien rebentar-se fins i tot si l'explosió de la bomba els respectava. Era deplorable de veure'ls, després d'un bombardeig, amb indiferència estúpida, ajupits de cara a l'herba, encorbats els colls i amb una cascada de tripes ensagnades vessant-se'ls pels flancs.

Vam començar a rebre de prop els bombardejaments de l'enemic. Encara suraven per l'aire les darteres partícules de pols, i el nas no s'havia desavesat de la fortor de les pólvores cremades, quan ja una nova formació d'avions venia de dret cap a nosaltres —sempre fa aquest efecte— per fer-nos humiliar el cap fins a terra, en el fons d'una sèquia eixuta o d'una trinxera. Teníem ja l'aviació al damunt. Alguns miràvem enlaire i descobríem les taquetes típiques sota els avions —únic moment que les bombes llançades són visibles—, i coneixíem que ja havien llançat la càrrega:

—Ja caguen —deien els artillers.

Tot seguit se sentia un brunzir estrany, com si alguna cosa enorme i alhora invisible se'ns precipités al damunt. Al cap d'uns segons aquell soroll semblava afinar-se, apimar-se, tornar-se agut fins al xiulet. A partir d'aquell moment el xiular s'aprimava encara més, com si el so, des de la bonior primera, dibuixés una mena de piràmide sonora invertida que, en el seu punt més agut i punxant, de sobte esclatava en un tro profund. Venia després el rosari d'explosions que van allunyant-se, afilerades, creant efímeres turgències de pols i de fum.

Primer no es distingia res. Després, com sorgeixen sota els dits humits d'un nen les pintades figures d'una calcomania, anava apareixent de mica en mica el paisatge conegut, i els homes, d'un a un, destriant-los i coneixent-los pel nom. No en faltava cap? Sorgien veus conegudes i, a poc a poc, ens aplegàvem tots. Però encara quedava una petita angúnia: el soroll dels testos de metralla dels nostres antiaeris. Eren com uns timbres polsats amb intensitat. A la fi un cop sec contra la terra, de vegades ben a prop, acabava el soroll: el test de la metralla havia arribat. Si te'n tocava algun al cap, eres home mort. Ara l'un ara l'altre, anaven callant tots els *timbres*, i arribava una seguretat plena.

Vèiem que un camió de munició —segurament d'artilleria— havia estat tocat. Encara recordo com aquell vehicle es va convertir tot d'una en una massa alta, espessa, on els colors més obsessionants il·luminaven l'interior d'una nuvolada obscura que creixia, s'inflava en formes rotundes, com renyides encara amb la dispersió del fum. Els gasos que provocaven els diversos explosius cremats, prenién uns colors meravellosos que anaven del roig profund al negre de banús, passant per una gamma de colors delicats: morats, blaus, verds minerals, taronja... Altres camions esclataven a intervals, com una renovada traca. Quan començàvem a estar bé, venia altra vegada l'aviació. Els bombardeigs eren tan sovintejats que no en portava ningú el compte. Era la normalitat entre espais brevíssims de calma. Seixanta bombarders, seixanta *pavas*...

Vam estar tot el dia —una jornada interminable, comptada per minuts— a la ribera esquerra de l'Ebre,

sense aconseguir de passar els nostres camions. Tenien una preferència natural les peces d'artilleria, els tancs, les municions, els serveis sanitaris i d'intendència de la infanteria.

Va fer-se fosc i en aquella hora dolcíssima, en aquell tornar a la vida que és un capaltard al front, vam arrecerar-nos entre els canyers, per passar la nit. Les granes cantaven el seu cant ronc i tossut i al cel les primeres estrelles s'afirmaven contra el blau de la nit. El nostre capità es dolia de la forçosa inactivitat, i els oficials vam decidir que, l'endemà, tots menys jo creuarien el riu per explorar les serres de la Fatarella. Jo provaria de passar tot el material a l'altra riba.

Així es va fer. A primera hora, l'endemà, el capità i els altres dos tinents van travessar el riu dalt d'un pontó i, amb motos, se'n van anar a l'altre cantó, per explorar. L'aviació enemiga bombardejava més tossudament encara que el dia abans. Jo em quedava allí amb la missió de passar els nostres cinc camions i els artillers.

Va ser de bon matí que vaig conèixer aquell home. Vaig anar a l'embarcador i allí el vaig veure per primera vegada. En aquell moment carregaven una peça del 7'50, i els artillers, agafats a les rodes, clavats els peus a la pols, s'esforçaven a pujar el canó.

Vaig demanar qui era el cap dels pontoners. M'assenyalaren un home que, en aquell moment, abraçat a una roda del canó, sense insígnies, tapat només amb un migrat vestit de bany, amb una pistola del 6'35 a la cintura, mostrava una espatlla inflada de músculs que semblava descarregar tota la força acumulada en un cos vibrant i en tensió a unes mans sarmentoses, arrapades

amb ànsia als barrots de la roda. Des de l'amplària majestuosa de les espatlles, el cos se li aprimava en una cintura d'atleta, per a inflar-se novament en unes cuixes potents i en unes cames on cada nervi i cada múscul, desvetllats, semblaven llançar força cap amunt, fins a descarregar-la a les mans.

Quan la peça va ser dalt, el van avisar i va venir cap a mi. Portava uns cabells molt llargs, que s'espolsava de la cara rebotent la cabellera negra cap enrere amb un gest enèrgic i que deixava uns moments al descobert un rostre angulós, de pòmuls molt acusats, de galtes begudes pel cansament, on les barres, les conques dels ulls, els llavis molsuts, la barbata prominent i el front bombat deixaven marques de força i de caràcter. Em va donar la mà cuidant desfer-me-la de tant com la va estrènyer.

Vaig explicar-li la nostra funció al front i la necessitat de la nostra presència allí, sobretot si les línies s'estabilitzaven.

—Acosta els camions —va dir-me—: sempre que no hi hagi una cosa urgent te'n passaré un. Entesos? D'aquesta manera potser al migdia ja ho tindràs tot a l'altra banda.

Ja me n'anava a donar les ordres necessàries als meus, quan la remor característica de l'aviació de bombardeig va fer-se sentir en el mateix moment que la nostra artilleria antiaèria obria un foc concentrat damunt el riu. Van passar els avions entre les corones blanques del nostre foc antiaeri, però, al cap de poca estona, eren altre cop sobre el riu. Els qui carregaven les peces, servils al primer impuls, van córrer a les trinxeres a protegir-se. Va ser aleshores que el capità d'enginyers es va

adonar que deixaven sense falcar una peça damunt la barca. Va saltar sobre el rai i agafat a la roda del canó provava de fixar-lo. Vaig anar a ajudar-lo en el moment que els avions, després d'una descàrrega imprecisa i poc enèrgica pels voltants, deixaven caure les bombes sobre l'embarcador.

Van xiular, i al cap de pocs moments una confusió de mil dimonis regnava en aquell embarcador, abandonat feia uns moments pels pontoners i els artillers. No sabíem d'on, ni com, ni per què, però tots havien tornat a la feina. I un lloc abandonat quan el perill era encara incert, va veure's novament ocupat quan era evident que el xàfec anava per a nosaltres. No sabia ningú què passava. Ens vam sentir empesos per ventades d'una força tal que calia agafar-se els uns als altres i tots plegats a la barca i al canó per no sortir disparats a l'aigua o de cap a la sorra. Pesades masses d'aigua ens queien al damunt i teníem la boca plena de regust de llot. La pols de la ribera venia a ajuntar-se amb les cascades d'aigua que les bombes esclatades dins el riu alçaven. Ningú no sabia ben bé què feia, però era evident que tots fèiem alguna cosa. Dominava l'aparent desori la veu del cap dels pontoners, que cridava, manava, gesticulava, blasfemava. Tots responíem com autòmats a aquella veu de tro. Jo estava segur, dins la meua mitja consciència, que la cridòria de l'herculi capità d'enginyers formava part d'aquell caos on havíem estat gitats no sabíem per qui però que, a la vegada, la seva veu de comandament era l'única via de salvació.

Cosa estranya. Quan va tornar la calma, quan altra vegada les formes de les coses i dels homes van deixar

de tenir aparences estiregassades, quan va passar l'instants en què tot sembla flonjo, incolor, boirós, irreal, vaig veure amb gran sorpresa meva que un altre canó havia estat carregat durant aquella escena estranya. Com? No podia dir-ho, tot i que havia ajudat a carregar-lo.

Vaig mirar-me novament aquell home que tant m'havia impressionat. Ara, brut de fang i amb la pell lluent d'aigua, feta una tofa llanuda la seva crinera de monstre, semblava el barquer infernal i ben segur que hauria pogut dir, com la cosa més natural del món:

—*I' vegno per menarvi all'altra riva...*

Però, en comptes d'unes paraules tan grandioses, em va dir:

—Ja ho veus, tinent: la cosa està que bufa.

Vaig volar a buscar els camions, si encara eren sencers. No havia passat res. Van seguir els bombardejaments. Va venir la feina d'acostar els vehicles, muntar-los i fixar-los dalt de la barca. A mitja tarda tenia dos camions a la riba dreta, i tres encara a l'esquerra. Els impactes de les bombes, a la riba, al fons del riu, feien semblar aquell espai com menjat d'uns corcs monstruosos. El riu tenia un color verd-blau lletós.

El sol, ja inclinat damunt l'horitzó, ens encegava amb els seus raigs. Jo estava anguniós per saber què havia passat amb els camions que eren a l'altra riba, però vaig esperar que només en faltés un i el vaig deixar encomanat a un sergent.

En una barqueta petita, d'aquelles requisades a la costa, vaig passar de l'horta de Vinebre a Ascó. Dalt d'aquell gussi, una pila de records em va inundar l'àni-

ma. Els estiuieigs antics amb les casetes de bany pintades de ratlles blaves i blanques, o blanques i vermelles, les formes boniques dels remes i la nuesa de les noies sota els vestits lleugers, i el mar blau i verd, i la minuciosa geometria de les nanses, i els rogers de nacre i els calamarsos d'un blanc de vori... Però tot allò era d'un món perdut. Jo anava a l'altra riba. No calia deixar tota esperança, com a la porta infernal? I feia un esforç enorme perquè els records, com la por animal, com tot el que em feia nosa en aquell moment, baixessin a dipositar-se al fons del cor, on dormen els pòsits obscurs, els desigs escanyats i les defallences més inconfessables. Tot el que jo volia era reunir els meus artillers, la meva gent, i disposar els camions per a la marxa. Què n'havia de fer, de la resta?

En posar els peus a terra, el primer home que vaig veure va ser el cap dels pontoners. No em va estranyar gens. D'una part era lògic que anés d'una riba a l'altra per vigilar els seus pontoners, i de l'altra, qualsevol cosa que hagués vist en ell d'extraordinari després de l'esce-na del bombardeig m'hauria semblat normal.

En aquell moment estava agafat en una de les sirgues i estirava com un pontoner més. La grossa corda li deixava a les mans la llotosa humitat que portava del riu. A cada estrebada impulsava els seus cabells enrere.

—A veure si em carregues l'últim camió! —vaig cridar-li.

Amb la crinera revolta em va signar dues o tres vegades que sí.

Vaig passar per una mena de pont, sota la via del tren. A banda i banda i asseguts o ajaguts per terra es

veien dues fileres de ferits, evacuats dels primers combats. Per sempre he de veure davant meu aquells rostres pàl·lids, tan joves, d'ulls implorants adreçats a mi, com si esperessin alguna cosa del meu pas prop seu, una paraula de conhort o potser el remei dels seus mals. Recordeu els ulls dels màrtirs cristians de les catacumbes, en les pintures que ens n'han pervingut?... Aquells soldats —aquells jovenets— s'estaven quiets, amb paraules o amb engrunes de mots als llavis, amb aquells grans ulls d'infant abandonat. Només un d'ells —de dilatades pupil·les agitades i plenes de terrors— cridava sense parar, com un tic, com una obsessió, com la paraula última que volgués passar pels seus llavis ressecs: —Mare!... mare!... mare!...

I no parava mai de dir aquella única paraula. Estava ferit al ventre. Vaig passar entre aquelles espases enceses que eren les mirades dels ferits. Què em deien els seus ulls? Demanaven alguna cosa? Resaven en silenci? Mostraven enveja d'una vida que a ells se'ls escapava en forma de regalims tebis i vermells, entre les mans ensagnades, a través de l'escolament d'unes males benes?... Què volien de mi? Em maleïen perquè jo era un dels qui els menava a la matança? M'haurien rebutjat un mot cordial?... Vaig passar de llarg, sense una paraula. Sabia, per experiència, que una compassió maldestra podia portar-los a la desesperació. Vaig passar de llarg.

Ja havien quedat enrere els ulls esbatanats, les pupil·les dilatades, els gemecs i les imploracions. Però les meves passes, cada vegada més fortes, com si la pietat pogués ser esclafada amb el taló de les botes, responien

com un eco estrany al «mare!, mare!, mare!». I per es-
trafer la paraula sacrílegament, covardament, per alli-
berar-me d'una nosa que m'estovava un cor que em
calia per a altres coses, enmig del carrer, com un foll,
vaig cridar:

—Mare! Mare!... Merda!

Vaig buscar els artillers, que ja havien passat. Els
vaig trobar carregats de coses estranyes: conills, galli-
nes, cassoles, paraigües, plec de paper d'escriure rat-
llat, amb retrats de Franco i una llegenda que deia:
Arriba España, Saludo a Franco. En una casa vam trobar
armes, i d'un fusell es va escapar un tret que gairebé em
va fregar la galta. Quan tenia tots els artillers aplegats,
vaig tornar al riu.

En acostar-me a l'embarcador, el cap dels pontoners
em va assenyalar el meu darrer camió ja a dalt d'una
barcassa i a punt de creuar el riu.

Li vaig dar les gràcies i ell em va passar la mà per
l'esquena.

—Tens res de menjar? —va dir.

Em va avergonyir de no haver-hi pensat abans. Li
van portar un pa i una llauna de patates amb carn. Va
ensorrar el cap dins el xusco mentre amb la mà esquer-
ra, d'esma, aguantava la llauna oberta, que regalimava
suc. Devorava el pa com si no hagués menjat de feia
temps, i, segons em va dir, així era. Al cap d'una breu
estona, com un gos que descobreix un tall millor, va
veure la llauna que tenia a la seva mà i s'hi va precipitar
portant-se-la a la boca oberta, deixant-hi caure aquella
mena d'estofat amb una sonora avidesa. Després va
llançar la llauna i s'acabà el pa. Va dir que no menjava,

de feia dos dies, altra cosa que pa, i encara si li'n volien donar, com ara havia fet jo.

—Però això rai!... Si no hagués perdut tants nois! —va dir. I es va quedar pensarós de cara a les resplendors de la posta.

—Avui aquests porcs de dalt me n'han morts dos. Els vols veure?

I em va agafar i em va arrossegar darrere uns matolls on es veien uns sacs. Va destapar aquell amagatall. Un mosquer fastigós i brunzidor es va alçar fins a les nostres cares, i les mosques se'ns posaven als llavis, al nas, pertot. A cops de mà m'esventava les mosques, mentre els meus ulls quedaven clavats a terra. El mosquer havia eixit del pit obert d'un pobre pontoner que mostrava molt separades les costelles, com un moltó a la carnisseria. Un eixam de mosques tacava de verd i de negre el coll tallat d'un altre. Aquell costellam esventrat i aquella còrpora collsegada i les coloraines de les dues ferides obsessionaven la mirada. Vaig sentir un dolor molt fort al front, i una mena de tel em va passar per davant de la vista.

El pontoner, dret al meu costat, no s'havia assabentat de la meva emoció, abstret com estava en la seva. Només deia entre dents, com qui rosega un bri molt amarg:

—Pobres nois, tan valents... i aquests fills de...

Després, mirant-me amb uns ulls on s'endevinaven prefiguracions de follia, em va dir:

—Però no me'n prenen cap: tots s'estan amb mi! Anem a veure'ls.

El vaig seguir unes quantes passes més enllà, i un

espai de terra remoguda de feia poc em va fer entendre de seguida el sentit de les seves paraules.

—Aquí són tots! —deia—: aquí... Aquí s'estan i aquí vindré jo... Vull aquest lloc.

I m'assenyalava un espai on l'herba era més verda.

Em sentia cansat, desfet. Aquell ambient de mort viscut per espai de dues llargues jornades d'una manera tan passiva m'havia anihilat. Necessitava fugir d'allí, de pressa, cap a la muntanya, cap al front. Allí m'ofegava i no podia més. El sol s'havia post i el cel semblava inflammat amb els senyals d'una carnisseria horrible.

Va venir el darrer camió. Vam posar-lo a la cua del meu petit comboi. Havia pogut passar tots cinc camions. Vaig ordenar que ens poséssim en marxa, després d'haver fet baixar una vedella que ja havien carregat.

Estava content de deixar aquell lloc d'espant, aquella visió d'infern... Brillava la lluna tornant més blanca la carretera polsosa, i el fullam de les oliveres semblava de plata, mentre les soques projectaven una ombra retalladíssima a terra. Vaig llançar una darrera mirada a Ascó. Allà quedava un de tants, un home de qui no sabia ni el nom, ni el passat, ni res. Només, com un llampec, havia il·luminat un moment el camí que jo seguia. Ell, com el barquer infernal, m'hauria pogut dir:

—*E tu, che se costí, anima viva,
Partiti da contesti, che son morti.*